Uniwersytet Warszawski

Wydział Orientalistyczny

Zakład Koreanistyki

mgr Kamila Kozioł

Rola koreańskiego alfabetu rodzimego w tłumaczeniach tekstów *Samgang haengsil-to* *(Ilustrowany przewodnik po trzech zasadach)*

Autoreferat rozprawy doktorskiej

Praca napisana pod kierunkiem

prof. dr. hab. Mikołaja Melanowicza

Katedra Japonistyki WO UW

Warszawa, 2019

I. Uzasadnienie wyboru tematu pracy

Przedmiotem badań, których wyniki przedstawiono w niniejszej pracy, jest *Samgang haengsil-to* (삼강행실도, 三綱行實圖諺解), która to nazwa oznacza *Ilustrowany przewodnik po trzech zasadach*. Dzieło to po raz pierwszy zostało opublikowane w 1434 roku i zawierało opowiadania biograficzne sławnych postaci historycznych reprezentujących modelowe przykłady realizacji fundamentalnych wartości doktryny konfucjańskiej, która w państwie Chosŏn pod rządami rodu Yi (이조선, 李朝鮮, 1392–1910) wyniesiona została do rangi ideologii państwowej. Opowiadania te zostały wzbogacone ilustracjami, które z jednej strony miały uatrakcyjnić przekaz, z drugiej zaś – sugestywnie oddziaływać na emocje czytelników i skuteczniej kształtować ich postawy. A zatem od samego początku dzieło to miało jasno określoną funkcję wychowawczą oraz ideową. Kolejne wydania *Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach* składały się z trzech tomów, poświęconych jednej z trzech fundamentalnych etycznych imperatywów moralnych: szacunku dzieci wobec rodziców *hyoja* (효자, 孝子), lojalność poddanego (ministra) wobec władcy *ch'ungsin* (충신, 忠臣) oraz zachowanie wierności mężowi – *yŏllyŏ* (열녀, 烈女). Oryginalny tekst został zapisany w systemie klasycznej chińszczyzny *hanmun* (한문, 漢文). Jednak po promulgowaniu rodzimego alfabetu koreańskiego *han'gŭl* (한글) w połowie XV wieku zaczęto włączać do publikacji koreańskie tłumaczenie klasycznego tekstu *Samgang haengsil-to*, tworząc tak zwane edycje *ŏnhae* (彦解), którą to nazwę można by przetłumaczyć jako „pospolity komentarz". Te przekłady na rodzimy system zapisu miały ułatwić upowszechnienie i zaszczepienie wartości etycznych prezentowanych na kartach tego dzieła.

Ten charakterystyczny dla Półwyspu Koreańskiego bilingwizm językowy, w którym system klasycznej chińszczyzny *hanmun* pełnił funkcję nadrzędnego, oficjalnego zapisu, natomiast alfabet rodzimy uznawany był pierwotnie za pośledni system transkrypcji, w znacznej mierze przyczynił się do ograniczenia dostępu do materiału źródłowego i sprawił, że badacze języka koreańskiego dysponują niewielką liczbą tekstów źródłowych pozwalających prześledzić ewolucję języka koreańskiego oraz proces rozwoju pisma rodzimego.

Przedłożona tutaj praca doktorska ma na celu częściowe wypełnienie tej luki i opracowanie sposobu tłumaczeń opowiadań biograficznych zawartych w dwujęzycznych wydaniach

Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach, które powstawały od końca XV wieku do połowy wieku XVIII.

Ważną częścią badań jest próba odtworzenia sposobu wykorzystywania rodzimego alfabetu w okresie, gdy pozostawał on na marginesie głównego nurtu piśmiennictwa dawnej Korei, a przez większą część elit intelektualnych i społecznych był zdecydowanie odrzucany jako przykład pisma dla pospólstwa. Próba ta, przynajmniej w pewnym stopniu, pozwala określić rzeczywistą rolę alfabetu *han'gŭl* w przekładzie tekstów typu *ŏnhae* i odpowiedzieć na pytanie, czy stosowanie nowego, rodzimego sposobu zapisu przełożyło się na zmiany w sposobie kodyfikacji leksykalnej i fonetycznej języka koreańskiego.

W rozprawie wykorzystano trzy wersje *Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach* wydanych w latach 1490, 1581 i 1726 i to one posłużyły jako zasadniczy materiał źródłowy do przeprowadzenia badań nad ewolucją zapisu i tłumaczenia tekstu z systemu klasycznej chińszczyzny *hanmun* na język koreański zapisany alfabetem rodzimym.

II. Teza pracy doktorskiej

Zasadniczym celem badawczym pracy był opis wybranych tekstów wchodzących w skład wersji skróconej *Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach*, ze szczególnym uwzględnieniem analizy rozwiązań translatorskich, zaproponowanych przez tłumaczy dzieła w kolejnych jego wydaniach. W toku badań podjęto próbę wykazania, że w tekstach tłumaczeń z lat 1490, 1581 oraz 1726 zachodzą znaczące różnice w treści przekładu, z których tylko część można wyjaśnić procesem naturalnej ewolucji języka. Zdecydowana większość pojawiających się rozbieżności ma podłoże społeczne, kulturowe, a być może nawet ideowe, ponieważ autorzy tych przekładów, wywodzący się na ogół ze środowiska dworskiego i reprezentujący kręgi ówczesnych elit intelektualnych, kierowali się ściśle określoną strategią i mieli realizować wytyczne uczonych konfucjańskich. W pracy podjęto próbę opisania trzech wydań *Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach* oraz wyodrębniono cechy charakteryzujące każde z tych wydań. W wyniku przeprowadzonych badań zaobserwowano liczne odstępstwa od pierwowzoru i ta obserwacja pozwoliła wyodrębnić trzy rodzaje przekładów, z których dwa stanowią przykład tłumaczenia konwencjonalnego, a pozostały należy uznać za parafrazę lub komentarz do tekstu klasycznego.

III. Zastosowane metody badawcze

Wyznaczone w tej pracy cele badawcze w dużej mierze określiły metody badawcze. Wpisujące się w gatunek testów *ōnhae* tłumaczenie *Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach* podporządkowany został funkcji dydaktyczno-wychowawczej i miał zminimalizować intelektualny wysiłek odbiorców tekstu przekładu, zwłaszcza, że większość z nich nie miała dostępu do edukacji i nie była obeznana z dziełami klasyki chińskiej. Autorom tłumaczeń zależało zatem na tym, żeby ułatwić zrozumienie przekładu i uczynić swój tekst łatwiejszym w odbiorze, nawet kosztem zatracenia oryginalnego stylu. Dlatego w pracy korzystano z narzędzi badawczych z zakresu teorii translatoryki, a ściślej rzecz ujmując, teorii tłumaczenia ukierunkowanego na sens i odbiorcę tekstu. Jednym z najważniejszych przedstawicieli tej teorii jest lingwista i badacz Biblii Eugene A. Nida, który w swojej pracy *Toward a Science of Translating* (Leiden 1964) oraz w *The Theory and Practice of Translation* (Leiden 1982), napisanej we współpracy z Charlesem R. Taberem i będącej swoistą kontynuacją wcześniejszych założeń badawczych, opisuje problemy, z jakimi musieli się zmierzyć twórcy kolejnych wersji przekładów. Badacz ten wskazuje, że ich głównym źródłem były różnice gramatyczne i leksykalne, które doprowadziły do poważnych często odstępstw między językiem oryginału a językiem docelowym. Nie ulega wątpliwości, że różnice te podyktowane były czynnikami kulturowymi, geograficznymi czy nawet światopoglądowymi, które znalazły swoje odbicie w języku.

W swoich pracach Nida wyłożył zasady relacji dynamicznej (*dynamic relationship*), zakładającej, że między odbiorcą i tekstem w języku docelowym powinien zajść podobny stosunek, co między odbiorcą i tekstem w języku źródłowym. Takie dynamiczne tłumaczenie opiera się na kompetencjach adresata przekładu, który z założenia powinien wykazać się znajomością odpowiednich terminów i stosunków, panujących w jego własnej kulturze. Nie musi on jednak rozumieć zasad działania kultury tekstu oryginału. Obowiązkiem tłumacza jest natomiast minimalizacja wysiłków odbiorców tekstu przekładu, co na podstawie wstępnej analizy struktury tekstów rodzimych *Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach* można uznać za główny zamysł twórców tłumaczenia tego dzieła na język koreański. W zasadniczej części pracy została podjęta próba potwierdzenia tej hipotezy.

Uzupełnienie teorii Nidy i Tabera stanowi teoria 'skoposu', sformułowana przez Hansa Vermeera i Katharinę Reiss. Oznacza ona podporządkowanie całości procesu przekładowego praktycznemu celowi, w jakim dane tłumaczenie powstaje. Na uwagę zasługują także pojęcia

„udomowienia" i „egzotyzacji", przedstawione przez amerykańskiego tłumacza i lingwistę Lawrence'a Venutiego w książce *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (New York 2004). Pojęcia te stały się pomocne zwłaszcza w podjętej na kartach pracy analizie imion oraz nazw własnych i w sposobie opisu ich przekładu na tekst zapisany koreańskim alfabetem rodzimym.

IV. Treść rozdziałów

Praca składa się z pięciu części: wstępu, trzech rozdziałów oraz podsumowania wyników badań.

W części wstępnej przedstawiony został materiał badawczy, cel podjętej próby analizy oraz przyjęta metoda pracy.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Piśmiennictwo i język koreański", składa się z trzech części, poświęconych kolejno metodom zapisu stosowanego w dawnej Korei i pierwszym próbom koreanizacji pisma chińskiego, zagadnieniu powstania i rozwoju rodzimego alfabetu, a także omówieniu cech charakteryzujących leksykę i formy zapisu języka koreańskiego w wyznaczonym tutaj okresie czasowym. Omówienie tych zagadnień stanowi konieczny warunek dla podjętej w dalszej części pracy analizy językowej.

W rozdziale drugim, „*Samgang haengsil-to* – historia powstania i budowa dzieła", wyjaśniono kluczowe kategorie przynależące do tradycji konfucjańskiej, która w średniowiecznej Korei kształtowała wszystkie sfery życia, zarówno publicznego, jak i prywatnego. Określenie tych kategorii umożliwić ma potrzebne uchwycenie specyfiki nauk zawartych w *Ilustrowanym przewodniku po trzech zasadach*. W końcowej części tego samego rozdziału podjęto próbę rozpoznania motywacji twórców tego dzieła oraz metod jego kompilacji, nakierowanych na sposób prezentacji i odbioru tekstu.

W rozdziale trzecim, „Rola i zastosowanie alfabetu rodzimego. Analiza *Samgang haengsil-to*", podjęto próbę przeanalizowania tłumaczenia tekstów *Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach*, ze szczególnym uwzględnieniem zmian zachodzących w leksyce języka koreańskiego oraz w sposobie zapisu kolejnych przekładów wybranych biografii. Poruszono tutaj również zagadnienie wszelkich nieścisłości, jakie zaistniały między tekstem oryginału a tekstami docelowymi.

W ostatniej, piątej części pracy podsumowano wyniki analizy przeprowadzonej w rozdziale trzecim i omówiono cechy wyróżniające poszczególne przekłady edycji

Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach. Podjęto także próbę odpowiedzi na kluczowe tutaj pytanie, czy tekst koreański towarzyszący oryginalnym opowiadaniom można poddać wartościowaniu dwie kategorie: tłumaczenia właściwego i parafrazy przekładu w obrębie tego samego języka. W końcowej części podsumowania zdefiniowano rolę jaką alfabet rodziny *han'gŭl* miał odegrać w tworzeniu tekstów w XV, XVI i XVIII wieku.

W rozprawie autorka zamieściła własne tłumaczenia wybranych opowiadań biograficznych *Ilustrowanego przewodnika po trzech zasadach*, z których większość nie była do tej pory publikowana poza granicami samej Korei i Chin.